

Харитонов Євген .Олегович,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри цивільного права,

Харитонова Олена Іванівна,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права, Національний університет «Одеська юридична академія»

МІСТОБУДІВНЕ ПРАВО У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ КАТЕГОРІЙ

Попри те, що вирази «містобудівне право» та «будівельне право» останні десятиліття досить активно використовуються науковцями і практиками, єдине розуміння цього поняття у правовій науці відсутнє. Більш того, існує низка відмінностей у підходах до визначення сутності та юридичного змісту цих категорій, що створює значні незручності на практиці. Це зумовлює необхідність з'ясування поняття та сутності зазначених категорій з метою формування на цій основі вітчизняної концепції регулювання відносин у зазначених сферах, захисту прав та інтересів учасників цих відносин.

Приступаючи до розгляду питань, пов'язаних із зазначеною проблематикою, слід зазначити, що часом «містобудівне право» характеризують і як самостійну, і як комплексну галузь права, а також як галузь законодавства [1]. У низці вищих навчальних закладів викладаються відповідні навчальні дисципліни, що свідчить про попит на спеціалістів у цій сфері [2, с. 284-287]. Прихильники найбільш радикального підходу містобудівне право розглядають як галузь права [3, с. 2105-2113]. Інші – характерною рисою містобудівних відносин вважають те, що вони пов'язані з діяльністю органів виконавчої влади всіх рівнів та органів місцевого самоврядування [4]. Дехто з адміністративістів відносить будівельне право до міжгалузевого інституту особливої частини адміністративного права [5]. Деякі автори, не переймаючись розрізненням будівельного та містобудівного права, доходять висновку, що будівельна галузь – це підгалузь адміністративного права, що регулює суспільні

відносини управлінського та публічно-сервісного спрямування, що формуються у процесі публічного управління в будівельній галузі, та спрямована на створення повноцінного середовища життєдіяльності людини [6, с. 25-27]. Існування різних поглядів щодо поняття та сутності будівельного права та містобудівного права, зумовлює необхідність встановлення їхнього місця поміж інших юридичних категорій.

Розглянемо спочатку найбільш радикальну позицію, прихильники якої обстоюють існування самостійних галузей «містобудівне право». Аналізуючи цю позицію, варто звернути увагу на переважання у висловлюваннях її прихильників, швидше, емоційних, ніж раціональних моментів з недостатньо чітким методологічним підходом до виокремлення галузей, підгалузей, інститутів права, галузей законодавства тощо. Так, практично усі автори, що виступають за визнання «містобудівного права» галуззю права, доцільність такого рішення обґрунтовують їх значимістю у бутті суспільства, існуванням відповідних законодавчих актів тощо.

Однак така мотивація не позбавляє необхідності врахування об'єктивних закономірностей розвитку правової системи. Визначенню сутності «містобудівне право» має передувати обрання методологічних засад досягнення поставленої мети. Зокрема, мають бути обрані засади розуміння права взагалі, від чого, власне, і залежить бачення сутності «містобудівне право», як конкретного прояву абстрактного поняття. У зв'язку з цим варто наголосити на доцільності врахування методологічно важливого розрізнення загально-соціального та спеціально-соціального праворозуміння. У першому випадку правом визнаються суспільні явища недержавного походження й функціонування. У другому – правом визнаються явища виключно державного походження праворозуміння [7, с. 13]. Іншими словами, у останньому випадку йдеться про юридичний позитивізм (нормативістське праворозуміння), який полягає в тому, щоб визнавати цінностями тільки норми позитивного права і зводити кожне право до норм, що діють у певний час і у певній державі, не звертаючи увагу на те, справедливе це право чи ні. Завдяки цьому право постає автономною дисципліною, що ототожнюється з волею держави, виразом якої таке право є [8, с. 48].

Позиції прихильників визнання «містобудівного права» галуззю права свідчить, що їм властиве розуміння галузі права як системи правових

норм. Щодо «містобудівного права» властивими практично усім його дефініціям можна вважати дві ознаки: 1) це сукупність (система) норм, 2) зазначені норми регулюють «містобудівні» відносини. Їх призначенням є виокремлення сукупності норм «містобудівного права» з числа усіх інших правових норм, і таким чином «індивідуалізація» відповідної галузі права. Тобто, основою таких побудов є нормативістське праворозуміння. З позицій такого підходу, для виокремлення галузі права (у тому числі, й «містобудівне право») має значення наявність двох ознак: власного предмету і методу.

Але, якщо виокремлення такої сукупності з деякою мірою умовності можливе, то встановлення єдиного методу правового регулювання містобудівних відносин є завданням, що не має позитивного рішення. Це пов'язано з тим, що до сфери містобудування належать різноманітні «містобудівні» та «будівельні» відносини, які за своєю сутністю є соціальними зв'язками по «горизонталі» та «вертикалі». Відтак природним є те, що для їхнього впорядкування використовують як диспозитивний, так і імперативний методи. Це дає підстави для висновку про відсутність єдиного методу правового регулювання відносин у сфері містобудування. Натомість, залежно від типу відносин, що регулюються і конкретних завдань можуть застосовуватися цивільно-правовий або адміністративно-правовий методи. Водночас спроби відшукати оригінальний метод правового регулювання є мало продуктивними, оскільки, фактично, йдеться про нечітко структуровану суміш приватноправових та публічно-правових засобів впливу.

На наш погляд, спроби кваліфікувати комплексне правове регулювання містобудівних/будівельних відносин, як формування особливої сукупності норм – нової галузі права, є некоректним, оскільки з позицій «нормативістського» підходу «містобудівного права та будівельного права», так само, як і багатьох інших аналогічних галузей права, про які згадують прихильники визнання «нових галузей» (інформаційного права, транспортного права тощо) існувати не може.

Що стосується характеристики «містобудівного права» як комплексної галузі права чи інституту, то варто згадати, що можливість існування комплексних галузей права залишається предметом дискусій [9, с. 203-206]. Тому більш виправданим здається вести мову про комплексні галузі законодавства і під таким кутом зору розглядати «містобудівне

право», як сукупності актів законодавства, що регулюють «містобудівні відносини».

Разом із тим, такий висновок актуалізує проблему чіткого окреслення поняття і меж «містобудівних відносин», котрі виступають у такому разі визначальним критерієм виокремлення відповідної галузі законодавства. Не маючи можливості зупинитися тут на цьому питанні детально, зазначимо лише, що доцільним здається розрізняти «будівельні відносини», які стосуються будівельної діяльності взагалі, і «відносини містобудування», які виникають лише при здійсненні будівництва у містах. Крім того розрізняти «містобудівні відносини» і «відносини, пов'язані зі сферою будівництва» (забезпечення житлом тощо). Враховуючи викладене вище, «будівельні відносини» і «містобудівні відносини» з певними застереженнями, можна вважати достатньо визначеним предметом законодавчого регулювання, а відтак розглядати «містобудівне право» та «будівельне право», як комплексні галузі законодавства.

На практиці це означає, що містобудівні відносини можуть регулюватися актами різної галузевої приналежності, передусім, актами цивільного та адміністративного законодавства, як двох основних регулятивних галузей вітчизняного законодавства. При цьому в цивільному законодавстві застосовуються, головним чином, засоби приватноправового регулювання внаслідок чого виникають правовідносини приватноправового типу, а у адміністративному – публічно-правового. Разом із тим, публічно-правові за своєю сутністю містобудівні відносини, можуть складатися і в галузі цивільного права. Врахування цієї обставини має прагматичне значення, оскільки на практиці це означає, що такі відносини регулюються актами законодавства і не можуть бути змінені або припинені домовленістю їх учасників.

Відносини, пов'язані з реалізацією та захистом права власності на об'єкти, суперфіцієм, земельними сервітутами тощо, відносини інтелектуальної власності, договірні відносини у сфері будівництва тощо, належать до приватноправової сфери правового регулювання. Вони можуть бути будівельними, а також «відносинами, пов'язаними зі сферою будівництва»».

Слід також зазначити, що спроби охарактеризувати «містобудівне право» з погляду нормативістського праворозуміння є безперспективними. Тому воно має характеризуватися під кутом зору соціально-правовим – як елемент соціально-політичного устрою та елемент суспільної свідомості. Відповідно «містобудівне право» пропонується розуміти як «концепт», тобто, як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з правовим впорядкуванням суспільних відносин, у галузі (галузях), що прямо або по дотичній стосуються містобудівництва.

Розгляд «містобудівного права» як концепту, не заперечує «нормативного» (законодавчого) наповнення цього поняття, але позбавляє необхідності оцінки його як системи правових норм, що утворюють жорстку ієрархічну структуру: галузь та підгалузі права, відповідні правові інститути тощо. Натомість, може йтися про «структуру «містобудівного права», яка відображає систему «нормативного наповнення» цього концепту, тобто про структуру масиву законодавства, акти якого регулюють відносини у сфері містобудування. При цьому єдиним критерієм віднесення нормативного акту до «містобудівного права» (котре, як зазначалося вище, є комплексною галуззю законодавства) може бути предмет правового регулювання, що позбавляє необхідності теоретичного доведення існування властивого лише цій галузі методу правового регулювання, котрий на практиці не існує.

Список використаних джерел та літератури

1. Предмет і метод містобудівного права. Містобудівні правовідносини. – URL: https://studopedia.com.ua/1_55827_mistobudivne-pravo---nova-galuz-u-sistemi-ukrainskogo-prava.html.

2. Комар Є.Г. Будівельне право як нова навчальна дисципліна у непрофільних вищих навчальних закладах України // Правове регулювання економіки. – 2013. – Вип. 13. – С. 284-287. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pre_2013_13_60.

3. Анисимов А.П., Юшкова Н.Г. Градостроительное право – новая отрасль в системе российского права // Право и политика. – 2008. – № 9. – С. 2105-2113.

4. Понятие градостроительного права, его сущность и назначение «Градостроительное право». – URL:

http://www.gradpravo.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=63:2009-06-05-02-48-14&catid=18:2009-05-22-08-25-55&Itemid=13.

5. Матвійчук А.В. Контрольні провадження у галузі будівництва : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. – Х., 2010. – 215 с. – URL: <http://mydisser.com/ru/catalog/view/6/352/13448.html>

6. Стукаленко О.В. Місце будівельного права в системі права / О.В. Стукаленко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Серія ПРАВО. Випуск 37. – Том 3. – С. 25-27. – URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.37/part_3/8.pdf

7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. [Вид. 10-е, доповнене]. – Львів: Край, 2008. – 224 с.

8. Бержель, Ж.-Л. Общая теория права // Под общ. ред. В.И. Даниленко. [Пер. с фр.]. – М. : Издательский дом NOTA BENE, 2000. – 576 с.

9. Миколенко А.І. Чи існують комплексні галузі права? / А.І. Миколенко // Правова держава. – 2003. – № 6. – С. 203-206.